

Levo, desno ali kaj tretjega?

uvodna beseda

Zakaj se danes sploh spraševati po nečem takšnem kot je vprašanje politične levice in desnice? Mar ni to nekaj že stokrat prežvečenega in zljajnane-ga, nekaj, kar poslušamo že cele dneve? Ali res? Mogoče res poslušamo o levičarjih in desničarjih, o levi in desni opciji, nikoli pa se ne pojavi neposredno vprašanje, kaj levica in desnica sploh sta. Kaj ta delitev ponazarja in zakaj jo še vedno uporabljamo. Ideja za pričujoči sklop izhaja ravno iz te neverjetne lahkotnosti, s katero se ti pojmi uporabljajo v našem prostoru, še posebej v medijih, ki potem večini ljudi narekujejo načine razmišljanja. Prej kot o nekem premišljenem izrekanju in pisanju lahko govorimo kratko malo o blebetanju. Kako je sicer mogoče, da lahko zadnja tri leta nenehno poslušamo o nekem »levem trojčku«, da navedem le en primer? Večina ljudi se zadovolji s površno uporabo besed in zato vidi filozofijo, ki se želi spraševati o samem pomenu, kot prazno čvakanje.

V četrty številki Razpotij, ki prihaja ravno na začetku poletja in ob dvajsetletnici obstoja države Slovenije, smo se zato odločili, da se vprašamo ravno o tem – kaj je levica in kaj desnica. Odgovore bi lahko podali tudi sami v uredništvu in njegovi ožji okolici, vendar se nam to ni zdela prava smer. Pomembnejše se nam je zdelo, da o tem spregovorijo tisti, ki že dalj časa tako ali drugače delujejo v slovenskem prostoru. Še posebej zato, ker razmerje med levico in desnico ni nekaj, kar obstaja na veke vekov, temveč nekaj, kar je odvisno ravno od akterjev samih. Zato smo se odločili, da se o tem izjasni deset priznanih intelektualcev iz različnih področij oziroma okolij. Tako so na naša vprašanja odgovarjali tisti, ki se ukvarjajo s filozofijo, sociologijo, zgodovino, literaturo, ekonomijo, ne manjkata pa niti predsednik Inštituta Jožeta Pučnika in predsednik Liberalne akademije. Vsem smo dali na razpolago enaka vprašanja:

Kako bi opredelili levico in kako desnico?
Kaj danes pomeni biti levičar in kaj biti desničar?
Kako ta binarna opozicija deluje v Sloveniji, kako pa drugod po svetu?
Ali je za vas ta delitev sploh še relevantna?
Če ne, kaj jo nadomešča, oziroma kaj je prišlo na mesto te delitve?

Pisci so imeli proste roke pri tem, ali bodo odgovorili na vsa vprašanja, le na nekatera ali pa bodo napisali tekst, ki se nanje le nanaša. Z dvema smo opravili intervju, ostali so odgovorili v pisni obliki. Rezultat tega je na naslednjih straneh, pri čemer je potrebno poudariti, da naš namen ni bil podati neke slovarske oziroma »objektivne« definicije pojma levica in desnica, temveč predstaviti deset različnih stališč desetih različnih posameznikov, ki bi morali imeti izdelano stališče o tem. Deset zapisov, ki naj odprejo razmislek o tem, kje smo pristali po dvajsetih letih ureditve, za katero v prvem členu ustave piše, da je demokratična republika. Odgovori, ki smo jih dobili, so prav zato tudi tako različni: nekateri opozarjajo, da ni prave levice, drugi da ni prave desnice, spet tretji, da ta razlika sploh ni ključna, oziroma da so postale pomembnejše druge. A ravno ta različnost stališč nam najboljše kaže naše trenutno stanje.

Zadnje čase lahko v medijih večkrat zasledimo koga, ki govori, da je Slovenija v krizi vrednot. Sam menim, da je nekaj takega kot kriza vrednot možna ravno zato, ker nimamo razčiščenih osnovnih pojmov, oziroma še huje, ker nas kaj takega sploh ne briga. Vendar le s prespraševanjem osnovnih predpostavk, s postavljanjem pojmov v kontekst lahko iščemo nove možnosti in začnemo nekaj takšnega, kar bi lahko poimenovali napredek.

Naj vas zato Razpotja, ki jih držite v rokah, spomnijo, da ni le ene same poti nujnosti, saj se lahko vedno najdemo na razpotju, a le v primeru, da se tega tudi zavedamo.

Blaž Kosovel

O drugotnosti razlike med levico in desnico v demokraciji

Rok Svetlič

Vsakdanji pogled na politično življenje opozarja na okoliščino, da ga zaznamuje boj med političnimi akterji. Osnovna značilnost demokracije je, da je pretendentov na vodstvene funkcije več kot je funkcij, zato med njimi vlada konkurenca. Različne ustavne ureditve omogočijo vstop v parlament različnemu številu strank in tudi če je strank veliko, se spontano izoblikujejo v dva bloka, ki ju navadno imenujemo levica in desnica. V večini primerov je ta ločnica hkrati ločnica med aktualno pozicijo in opozicijo. Levica in desnica se v svojem delovanju argumentativno spopadata, pri čemer ena stran nek konkreten predlog podpira, druga ga odklanja. Pri tem se vsaka stranka sklicuje na specifično programsko zasnovo, ki od njenih pripadnikov zahteva točno določeno ravnanje. Zdi se, da je bistvo političnega sveta neka razlika, ki jo začitujejo različne ideje, vrednote, programi: levi in desni.

Dejanski vpliv da posameznemu programu podpora volivcev na volitvah. Zato se zdi, da se razkol med izključujočimi se programi zrcali v volilnem telesu in s tem v skupnosti kot taki. Ker vlada med programi polemichen odnos, to pomeni, da je tudi skupnost svetovnonazorsko razdvojena. Zmaga ene ideje pomeni poraz druge. Med ljudi je položena manihejska situacija boja dveh duhovnih skupnosti, ki sta usmerjeni na negacijo druga druge. Ko eni slavijo na volitvah, drugi grenko spremljajo rezultat. To je kratek opis predstave o življenju politike, pod katerega bi se podpisala večina običajnih ljudi in določa njihovo delovanje kot političnih akterjev.

I.

Opisano na površinski ravni seveda drži: imamo različne stranke z različnimi programi, ki se med seboj preizkušajo v političnem boju. Toda osredotočanje na razliko med levico in desnico spregleda neko drugo, mnogo pomembnejšo razliko, ki vlada politiki. To je razlika med volivci in izvoljenimi, med mandat podeljujočimi in mandat prejemajočimi. Ta razlika ni manifestna tako kot je razlika med levico in desnico, ki jo imamo vsak dan pred očmi v medijih. Hkrati pa je za delovanje demokracije ključna: odloča o tem, ali se neka skupnost poda na manihejsko samo-izčrpavanje, ali pa izvršuje zrelo demokratično življenje. Če se zgodi prvo, spregleda svojo nadzorstveno funkcijo, ki jo kot podeljevalec političnega mandata ima, in omogoči vodstvenim elitam paralelno življenje in popolno svobodo pri izvrševanju svojih interesov. V nadaljevanju bomo pokazali, zakaj je razlikovanje med levico in desnico naknadno, morda lahko rečemo celo »nepo-

membno«. Vsaj v primerjavi s posledicami nezavedanja o pomenu temeljne demokratične delitve na mandat podeljujoče in mandat prejemajoče. Izhodiščna okoliščina, ki določa naš pogled na politiko, je novoveška podoba sveta in človeka. S kartezijskim je človek stopil v središče bivajočega, s čimer se je povsem spremenil odnos med vladajočim in vladanim. Za razliko od starega sveta, ko so politični odnos razumeli kot tranzitiven, med A-jem in B-jem, je novoveški odnos refleksiven, samo-odnos A-ja. Če se določena državna odredba pred (moralnim) subjektom ne potrdi kot veljavna, ni vredna nič. Ker pa je temeljno obeležje novoveškega subjekta avtonomija, lahko podeli oblasti legitimnost le on sam. S tem je konec tradicionalnega naravnega prava, po katerem je nek red veljaven kot enostavna preddanost, kot nekaj, kar zavezuje neodvisno od naslovnikovega pristanka. Zato resnično nasprotje legitimni ureditvi (demokraciji) ni nelegitimna (npr. absolutizem), pač pa odsotnost predstave o nujnosti udeležbe naslovnikov državnih odredb pri njihovi legitimaciji. Obsodba absolutizma je bila možna šele, ko se je človek prepoznal kot svoboden. S tem je postal presojojoči, nekdo, ki je zmožen aktivne politične drže. To je rojstvo ključne razlike, značilne za novoveško predstavo o politiki: vzpostavi se antagonistični odnos med vladarjem in podanikom. Ni več v naprej danega mandata vladajočemu, lahko ga dobi le od vladanih, z njihovim pristankom. Če vladajoči ne deluje v imenu vladanih, potem lahko deluje le še v svojem imenu: samovoljno. Najbolj znan teoretski model za akt podelitve mandata za vladanje je *družbena pogodba*. Je osnovna oblika manifestacije presojanja in odločanja novoveškega

»Osredotočanje na razliko med levico in desnico spregleda neko drugo, mnogo pomembnejšo razliko, ki vlada politiki. To je razlika med volivci in izvoljenimi, med mandat-podeljujočimi in mandat-prejemajočimi. Ta razlika ni manifestna tako kot je razlika med levico in desnico, ki je vsak dan v medijih pred očmi. Hkrati pa je za delovanje demokracije ključna: odloča o tem, ali se neka skupnost poda na manihejsko samo-izčrpavanje, ali pa izvršuje zrelo demokratično življenje.«

moralnega subjekta in ostaja le - teoretski model. Danes zahtevamo dejanski akt odločanja, ki se potrdi na volitvah. Kot biti izbran na volitvah, je biti politik v osnovi biti-za-drugega.

Zato sta volivec in izvoljeni antagonista. Nista niti prijatelja, kar včasih sugerira gorečna podpora neki stranki in populistično dobrikanje politikov. Niti sovražnika, kar sugerira ljudska zagrenjena predstava o neodpravi pokvarjenosti politike. Sta v specifičnem odnosu, ki ga zaznamuje konstruktivno nezaupanje in iz tega izhajajoč nadzor. Predikat, kot je »dober politik« nima svojega sistemskega mesta v zasebni morali, ki izhaja iz vrline in osebne integritete, niti ga ne more upravičiti denimo »dober« program stranke. Je lastnost, ki se jo prepozna in presoja le v mediju neprekinjenega nadzora. Dobro delo politike lahko zraste le na gibkem terenu antagonizma, kjer je vselej pričakovati, da politik ne bo ravnal v skladu s podeljenim mandatom.

II.

To je osnovna razlika v mediju, v katerem živi demokracija. Danes je ne ogrožajo »pokvarjeni« politiki, slabi programi itd., pač pa spregled pomena te vitalne razlike. V naravi demokratične politike je, da je težko ostati pozoren nanjo, zlasti zaradi vsiljivosti druge razlike, med levico in desnico. Ta razlika je naknadna in se generira znotraj instrumentov, ki so nujni, da politični odnos (p)ostane odprt odnos, z drugimi besedami, da je politična funkcija bistveno bit-za-drugega. Gre za spoznanje, ki se je pojavilo v Lockovi filozofiji z idejo delitve oblasti. Zadrega prvih novoveških teoretikov politike (T. Hobbes, S. Pufendorf) je bila, kako združiti avtonomijo posameznika in vrhovnost oblasti: legitimnost oblasti mora izhajati od spodaj, od podanikov, toda hierarhija oblasti se mora vendarle zaključiti v točki njene vrhovnosti. Edina rešitev je bila enkratna podelitev mandata, trenutek sklenitve družbene pogodbe, kateri je sledilo popolnoma nenadzorovano in samovoljno delovanje oblasti.

Lockova inovacija je bila, da je koncept vrhovnosti zamenjal s konceptom delitve oblasti. Namesto, da bi se oblastna piramida končala v brezprizivni konic, se končuje v treh, med seboj neodvisnih vejah oblasti. Vrhovnost oblasti tako ne sestoji v njeni formalnosti (v tem, da nad določenim organom ni nobenega višjega) niti v njeni materialnosti (v tem, da vodstveno funkcijo zaseda moralna oseba), pač pa v njeni neprekinjeni legitimaciji. Voditi državo postane biti-za-drugega: vsaka veja oblasti mora biti zmožna zagovarjati svoje delo, sicer tvega blokado, ki jo omogoča sistem zavor in ravnovesij. To je izjemno pomembna inovacija, ki v trenutku podpisane družbene pogodbe razširi načelo legitimnega delovanja oblasti na življenje skupnosti v celoti.

Ta ideja se analogno razširi na celokupno politično življenje. Dejanskost moralnega subjekta je zagotovljena tako, da je odločujoči: da je volivec. Le tako postane delovanje politike v celoti bit-za-drugega in s tem predmet nadzora. Politiki so izbrani. To pomeni, *a contrario*, da nekateri niso izbrani. Demokracija vselej implicira možnost politične smrti. Šele sedaj se lahko razprostre delitev na levico in desnico. V iskanju podpore volivcev se politični akterji skušajo razlikovati med seboj, najprej v formalnem smislu, da jih volivci sploh prepoznajo, nadalje v materialnem, da zagovarjajo »nekaj«. Vsebina tega »nekaj« izhaja iz različnih virov. Nekaj je pride iz težnje najti bližino z volivcem, pri čemer se programi oblikujejo nagovarjajoč določeni razred oz. interes, denimo delavski. Nekaj iz aktivne produkcije »vizij« strank samih, ko v konkurenci z drugimi predstavljajo vselej nove produkte. Nekaj iz medsebojne kritike, ko neka stranka srdito napada drugo in s tem nehote potencira in utrjuje svojo idejno podobo.

Ključno je nekaj: te razlike so, četudi želijo različne politične opcije zrcaliti še tako resna družbena nasprotja, naknadne: *so nastale v okviru in zaradi akta podelitve političnega mandata*. In ravno ta akt je osrednja razlika, ne pa razlika med strankarskimi

programi, iz katere izrašča življenje demokracije. Roko na srce, v zreli demokraciji med programi ni vidnejših razlik. Katera stranka se ne zavzema za enakost, svobodo, delavske pravice, za družbeno enakost, za varnost, ekologijo itd.? Razlike v pogledu na polpreteklo zgodovino pri nas so dejansko veliko manj dalekosežne, kot se to pogosto dozdeva. Te bližine med strankami niso znak resigniranega političnega prostora; nasprotno, so znak zrele demokracije. Skupnost, v kateri so med političnimi opcijami dejanske in nepremostljive razlike, je v stanju latentne državljanske vojne. Slovenija je daleč od tako globokih razlik. Morda se sliši provokativno, toda vseeno je, katera opcija vodi državo. Ključno je, da je pričvrščena v vitalno nadzorno držo volivcev, s čimer tvega politično kazen.

III.

In ravno tukaj smo v Slovenci največkrat padli na izpitu, v nezrelem odnosu do politike. Povprečni volivec jemlje politični prostor kot mnogo bolj razklan, kakor je v resnici. Pri svoji udeležbi v manihejskem boju pogosto spregleda prvo in ključno razliko, med mandat podeljujočim in mandat pre-

jemajočim. Koliko volitev pri nas se je odločilo na podlagi zavzemanja stališč do resnih tem? Najpogostejše je zadostovalo prežvekovanje ene same populistične kosti (leta 2008 afera »patria«, leta 2004 t.i. »izbrisani« itd., leta 2010 volitve v Ljubljani in »stadion«). Kolikokrat so politiki v Sloveniji zaslužili, da jih bližina s kakšno afero lahko doživljenjsko stane politične kariere? Zdi se, da se ne zavedamo, da nekaznovanje politikov pomeni ustalitev praks, zaradi katerih bomo na primer namesto izgradnje nove bolnišnice prisiljeni dokapitalizirati neko banko s četrt-milijardnim vložkom zaradi politično vodenega poslovanja. Vsako nepotistično bogatenje, vsak izlobiran posel, vsaka podkupljena odločitev neke veje oblasti itd., gre na račun nižjega nivoja javnih služb in storitev v državi. Tarnanje nad nepoštenostjo politikov kaže le na popolnoma napačno predstavo o bistvu politike. Za slabo delo antagonista ni kriv on, pač pa tisti, ki ga je izbral in nadzoroval. Odgovorni smo vsi, kot skupnost, zaradi neizvrševanja temeljne politične dolžnosti. Rezoniranje o tem, ali je prihodnost države v rokah leve ali desne, je korak, obrnjen za 180° v napačno smer. •

»Tarnanje nad nepoštenostjo politikov kaže le na popolnoma napačno predstavo o bistvu politike. Za slabo delo antagonista ni kriv on, pač pa tisti, ki ga je izbral in nadzoroval. Odgovorni smo vsi, kot skupnost, zaradi neizvrševanja temeljne politične dolžnosti.«